

Іванова Валентина Василівна

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, підприємництва та менеджменту
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
м. Київ, Україна

Ivanova Valentyna,

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Economics,
Entrepreneurship and Management
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine

**ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ТА КОРПОРАТИВНИЙ
ПАТРІОТИЗМ У СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ВОЄННИЙ ТА
ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Постановка проблеми. Війни в історії людства – ганебне, але не нове явище, що має економічне, політичне, соціальне підґрунтя. Зазвичай вони відбувалися за території, які багаті родючими сільськогосподарськими землями, корисними копалинами та іншими ресурсами. Серед ресурсів, які прагнули отримати загарбники, були люди як робоча сила для створення їм матеріальних благ на підкорених територіях. Але у теперішні час, враховуючи можливості цифрових інформаційних технологій для активізації масової пропаганди, країни-агресори та міжнародні агресивні групи обирають предмет захоплення, у першу чергу, розум та почуття людей. Яскравим прикладом цього є психологічна підготовка російськими службами власного населення до захоплення України, яка поступово розповсюджувалася серед населення окремих українських територій.

Країна повинна бути сильною економічно, політично та патріотично, щоб уникати та протидіяти у будь-який час військовій збройній агресії за допомогою збройних сил, а також постійно формувати і застосовувати все можливе для інтелектуальної стійкості людей проти інформаційної агресії. Оскільки економіка є основою життєдіяльності суспільства, то наразі актуально і важливо

з'ясувати та правильно оцінити економічні аспекти, які сприяють формуванню сили країни для уникнення можливості у майбутньому повторення нинішньої трагедії, що сталася в Україні через російську агресію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різнобічних складових російсько-української війни присвятила власні наукові доробки низка вчених. Досліджувався потенціал економічних загроз у війні, яку часто називають гібридною¹, економічний інструментарій для протидії військовій агресії², особливості економічних стратегій в умовах війни³, європейське стратегічне партнерство для протидії агресії⁴, історичні аспекти економічних суперечностей⁵, можливі стратегії для розвитку експортного потенціалу України⁶, інструменти стимулювання підприємництва для розвитку економіки⁷, можливості економічного відновлення країн після воєн⁸, питання економічної безпеки в умовах гібридної війни⁹.

Однак додаткового дослідження потребує економічна складова розвитку країни та її окремі недоліки у період війни, а також роль економічних важелів політики держави та діяльності суб'єктів господарювання у забезпеченні сильних позицій країни, які дозволять унеможливити або максимально знизити ризики військових агресій.

Метою статті є обґрунтування стратегічних напрямів забезпечення сильних позицій країни у світі через потужну економіку, які формуються на рівні

¹ Зеленько Г. І. Економічні загрози та їх потенціал в російсько-українському протистоянні. *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози*: збірник матеріалів круглого столу, Київ, 8 липня 2021 р. Київ, 2021. С. 8–10

² Економічні інструменти протидії гібридній агресії: аналіт. доп. / за ред. А. Ю. Сменковського. Київ, 2020. 69 с.

³ Базиліук Я. Б. Особливості сучасних економічних стратегій в умовах гібридної війни: висновки для України. *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози*: збірник матеріалів круглого столу, Київ, 8 липня 2021 р. Київ, 2021. С. 68–72.

⁴ Лісовська О. Л. Європейський вектор економічної експансії Російської Федерації в гібридній війні проти України. *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози*: збірник матеріалів круглого столу, Київ, 8 липня 2021 р. Київ, 2021. С. 102–104.

⁵ Логінов М.М. Перша світова війна як спосіб розв'язання економічних суперечностей. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2016. Вип. 49, С. 93–111.

⁶ Ващенко Т. В. Реалізація стратегії імпортозаміщення як запорука розвитку експортного потенціалу промислових підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 3, С. 200–211.

⁷ Пугачевська К. С. Імпортозаміщення як інструмент стимулювання підприємництва. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/352.pdf> (дата звернення: 10.02.2022).

⁸ Іванов С.. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1 (686), С. 75–89.

⁹ Гбур З. В. Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7, С. 97–100.

економічної політики держави та завдяки корпоративному патріотизму на рівні кожного суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо дві складові для посилення країни: економіка держави та населення. Війна показала, що держава має бути всебічно готовою до кризової ситуації такого масштабу, особливо економічно. Це забезпечує дієву організацію захисту інтересів країни стосовно території, ресурсів, воєнного потенціалу, яка має особливе значення для кожної держави. Успішність такої організації, перш за все, залежить від наявності та стану готовності збройних сил, їх забезпеченості всім необхідним завдяки стабільності та потужності розвитку економіки країни.

Формування сильної армії передбачає фінансування її на високому рівні завдяки коштам державного бюджету, наповнення якого залежить від розвитку економіки країни. Так, лідером у світі за обсягом військових витрат є США, які у 2020 році становили понад 39 % світових витрат (табл. 1).

Таблиця 1

Військові витрати країн світу в 2020 році¹⁰

Країни	Місце у рейтингу	Витрати, млрд.дол. США	Частка світових витрат окремих країн, %
США	1	778	39,3
Китай	2	252	12,7
Індія	3	72,9	3,7
Росія	4	61,7	3,1
Великобританія	5	59,2	3,0
Саудівська Аравія	6	57,5	2,9
Німеччина	7	52,8	2,7
Франція	8	52,7	2,7
Японія	9	49,1	2,5
Південна Корея	10	45,7	2,3
Разом		1482	74,8
Україна	34	5,9	0,3
Всього витрати у світі		1981	100

¹⁰ Diego Lopes da Silva, Nan Tian, Alexandra Marksteiner. Trends in World Military Expenditure, 2020. <https://doi.org/10.55163/JTF17245>

Серед 40 досліджуваних країн, у яких військові витрати вважаються високими, Україна посіла 34 місце з витратами 5,9 млрд. дол. США, що становить 0,3 % світових витрат. Цього, як показала практика, не достатньо для формування потужного військового потенціалу. Політика держави стратегічно повинна бути спрямована на економічний інтенсивний розвиток, що забезпечить необхідне фінансування військових потреб, гарантування її обороноздатності.

Економічна незалежність і сильні позиції економіки України у світі, добробут населення та його інвестиційна спроможність для розвитку економіки пов'язані з політикою держави щодо імпорتنих та експортних операцій, зокрема зі структурою експорту-імпорту.

Висока залежність від імпорту послаблює економічні позиції країни, особливо за наявності критичних ситуацій, зокрема в умовах війни. Так, відсутність у Росії стратегії імпортозаміщення забезпечує посилення дієвості економічних санкцій, зокрема з боку компаній-імпортерів. Україна не повинна допускати таких помилок під час формування власної економічної політики.

Протягом війни «зростання імпортозалежності України можна охарактеризувати як серйозну проблему, від вирішення якої залежить стан економічного суверенітету країни»¹¹. Цей чинник впливу має бути врахований нині та в подальших стратегіях відбудови України.

Стратегічне управління державою стосовно економічної політики повинно передбачати обрання та реалізацію стратегії імпортозаміщення з одночасною підтримкою українських виробників для формування експортного потенціалу суб'єктів господарювання в сфері промисловості. Дієвість імпортозаміщення для посилення економіки у тому, що воно передбачає обмеження імпорту на фоні збільшення виробництва і реалізації продуктів українських виробників. Водночас якісний та ціновий чинники забезпечують стабільний попит споживачів країни.

На жаль, протягом 2018-2021 рр. загальний обсяг імпорتنих операцій України за товарами перевищував обсяг експортних (рис. 1), а саме у 2018 році

¹¹ Пугачевська К. С. Вказ. праця.

– на 20,8 %, у 2019 – на 21,5, у 2020 – на 10,5, у 2021 – на 6,9.

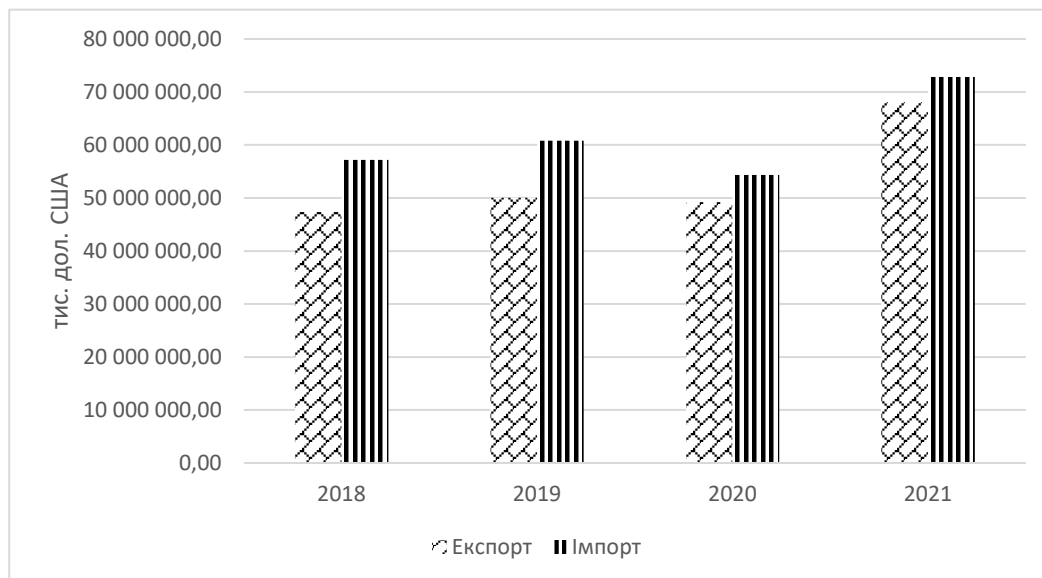

Рис. 1. Обсяг експорту та імпорту України протягом 2018-2021 рр.¹²

Співвідношення експорту та імпорту товарів, зокрема у 2021 році, свідчить про суттєву залежність України від імпорту готових продуктів виробників інших країн, які, натомість, розвивають свою промисловість завдяки експортуванню товарів (табл. 2). Суттєва перевага спостерігається у тих товарних групах, які становлять значну частку імпорту, серед яких «Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання» (19,5 % у 2021 р), «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби» (10,4 %), «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості» (13,4 %).

Такі результати відображують негативні тенденції розвитку промисловості України у період війни, демонструють послаблення її економіки. Хоча ще перша світова війна «показала вирішальну роль промисловості в задоволенні військових потреб»¹³. Варто зауважити, що необхідність розвитку власного виробництва важлива не тільки для забезпечення обороноздатності країни, а й для всебічного розвитку економіки, зростання добробуту населення у мирний час.

¹² Держкомстат. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.04.2022)

¹³ Логінов М.М. Вказ. праця. С. 93–111.

Структура експорту та імпорту України за основними групами товарів
протягом 2018-2021 рр.¹⁴

Назва груп товарів	Відношення обсягів імпорту до експорту в 2021 році, %	Експорт				Імпорт			
		2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021
Живі тварини; продукти тваринного походження	118	2,6	2,6	2,4	2,0	1,6	1,8	2,3	2,2
Продукти рослинного походження	14	20,9	25,8	24,2	22,8	2,7	3,0	3,7	2,9
Жири та олії тваринного або рослинного походження	6	9,5	9,5	11,7	10,3	0,5	0,4	0,5	0,6
Готові харчові продукти	94	6,4	6,4	6,8	5,6	4,1	4,3	5,5	4,9
Мінеральні продукти	178	9,2	9,7	10,8	12,4	24,8	21,4	15,9	20,6
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	346	4,0	3,9	4,1	4,1	12,3	12,3	13,5	13,4
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби	436	1,5	1,4	1,4	1,6	6,2	5,9	6,3	6,6
Шкури необроблені, шкіра вичинена	181	0,3	0,3	0,3	0,2	0,5	0,5	0,4	0,4
Деревина і вироби з деревини	22	3,2	2,8	2,9	2,9	0,5	0,5	0,6	0,6
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	208	1,2	0,9	0,8	0,8	1,9	1,6	2,0	1,5
Текстильні матеріали та текстильні вироби	307	1,8	1,7	1,6	1,3	3,5	3,9	4,2	3,7
Взуття, головні убори, парасольки	303	0,4	0,4	0,3	0,3	0,6	0,8	0,8	0,8
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	166	0,8	0,8	0,9	0,8	1,3	1,3	1,4	1,3
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	171	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3
Недорогоцінні метали та вироби	27	24,6	20,5	18,4	23,5	6,3	6,0	5,8	6,0
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	269	9,8	8,9	9,1	7,7	20,9	21,9	21,3	19,5
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	1119	1,4	1,8	1,5	1,0	8,0	10,1	10,6	10,4
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	889	0,3	0,4	0,3	0,3	1,6	1,8	2,3	2,1
Різні промислові товари	107	1,7	1,7	2,0	1,8	1,5	1,7	2,3	1,8

Окремо, у цьому контексті, варто враховувати важливу роль машинобудівної галузі як системоутворюючої для розвитку інших галузей

¹⁴ Держкомстат. Вказ. праця.

промисловості. Її випереджальний розвиток забезпечує інноваційність економіки через нові технічні та технологічні засоби. Якщо ж держава обирає експорт сировинних ресурсів як стратегічний напрям розвитку національної економіки, то це «чинить на машинобудівну галузь катастрофічний вплив, спричиняє її прискорену деградацію і знищення»¹⁵.

Економічна політика держави у воєнний період, зокрема у 2018-2021 рр., сприяла домінуванню експорту сировинних ресурсів (табл. 2). Понад 60 % його загального обсягу становили три товарні групи: «Продукти рослинного походження», «Мінеральні продукти», «Недорогоцінні метали та вироби».

На товарну групу «Продукти рослинного походження» припадала майже четверта частина всього експорту. Значну частку цієї групи традиційно становив експорт зернових культур (79,4 % у 2021 р.) та насіння і плодів олійних рослин (15,7 % у 2021 р.) (рис. 2).

Рис. 2. Структура експорту товарної групи «Продукти рослинного походження» у 2021 році

У 2018-2021 рр. товарна група «Мінеральні продукти» становила у середньому п'яту частину всього експорту. Традиційно її найбільшою частиною була підгрупа «Руди, шлак і зола», яка у 2021 році становила 84,6 % (рис. 3).

¹⁵ Ващенко Т. В. Вказ. праця. С. 200–211

Понад 9 % обсягу експорту продуктів цієї групи припадало на підгрупу «Мінеральні палива, нафта і нафтопродукти».

Рис. 3. Структура експорту товарної групи «Мінеральні продукти» у 2021 році

У довоєнні роки та протягом воєнного періоду Україна експортувала значний обсяг чорних металів (рис. 4). Зокрема, у 2021 році його частка становила понад 87 % обсягу експорту всієї товарної групи «Недорогоцінні метали та вироби з них». Разом з виробами з чорних металів – це понад 95 % експорту групи.

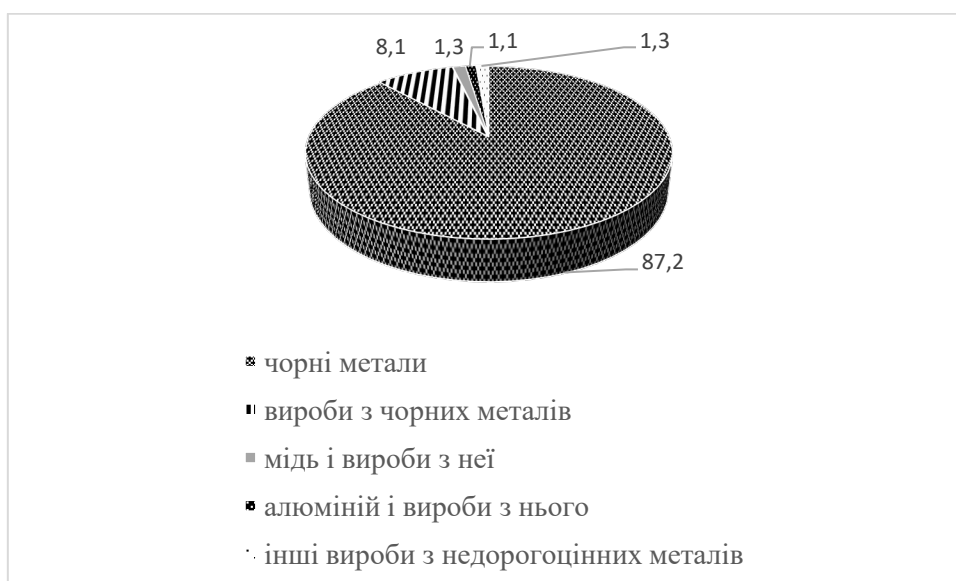

Рис. 4. Структура експорту товарної групи «Недорогоцінні метали та вироби з них» у 2021 році

Значна частка експорту сировини позиціонує країну як сировинний придаток для світової економіки, а «залежність від світової кон'юнктури, цін на нафту і газ робить національного виробника вразливим»¹⁶. Така структура експорту-імпорту демонструє недоліки стратегічного управління економікою, які послабили її позиції у світовій економіці, поставили у залежність від інших держав, навіть, від країни-агресора. Україні потрібно було ще з початку війни у 2014 році припинити експортно-імпортні операції з Російською Федерацією, натомість, як зазначає автор, «вона є третім торговельним партнером України, що досить парадоксально, зважаючи на те, що Україна і Росія фактично вже сьомий рік перебувають у статусі неоголошеної війни»¹⁷.

За даними Державної служби статистики України щодо зовнішньої торгівлі товарами, у січні 2022 року обсяг експорту до Російської Федерації становив 256717,8 тис. дол. США, а імпорту з цієї країни - 634297,7 тис. дол. США. Обсяг експорту порівняно зі січнем 2021 року зріс на 39,4%, а імпорту – на 77 %¹⁸.

Обсяг імпортних операцій між Україною та Російською Федерацією у 2021 році перевищив обсяг експортних на 68,5 % і становив 4562039 тис. дол. США¹⁹. Найбільш значимими були поставки в Україну вугілля, нафти та нафтопродуктів, коксу (табл. 3).

Проблема залежності країни від енергоносіїв цього імпортера давно потребувала вирішення через диверсифікацію поставок або налагодження власного видобутку і виробництва. Крім енергоносіїв, Україна імпортувала з Росії паливні елементи для ядерних реакторів, обладнання та пристрої для розділення ізотопів. Зокрема, у 2021 році обсяг їх імпорту становив майже 164 млн. дол. США. Предметом імпортних операцій були зернові культури. Хоча їх обсяг не був особливо значним, але Україна має достатньо родючих земель для повного задоволення своїх потреб у таких товарних групах.

¹⁶ Ващенко Т. В. Вказ. праця. С. 200–211.

¹⁷ Зеленько Г. І. Вказ. праця. 189 с.

¹⁸ Державна митна служба України. Статистичний експорт та імпорт товарів. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 14.04.2022).

¹⁹ Там само

Обсяги імпорту окремих груп товарів до України з Росії у 2021 році

Найменування товару	Імпорт, тис. дол. США
Вугілля кам'яне, антрацит	1545208
Кокс і напівкокс; вугілля ретортне	229995
Нафта та нафтопродукти	1240513
Електроенергія	6252
Реактори ядерні; паливні елементи для ядерних реакторів; обладнання та пристрої для розділення ізотопів	163677
Аміак	109353
Засоби для догляду за волоссям	14398
Парфуми і туалетна вода	11702
Розчинники	63881
Полімери етилену	74342
Інші вироби з пластмаси (плити, листи, плівки, стрічки, пластини)	62298
Шини та покришки пневматичні гумові нові	54878
Плити деревоволокнисті	14862
Папір газетний	11325
Скло термічно поліроване; скло шліфоване та поліроване	70134
Прокат плоский з вуглецевої сталі	50897
Титан і вироби з титану	17439
Частини, призначені для двигунів	18181
Машини пральні	57273
Частини до залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу	10333
Частини та пристрої транспортних засобів	56845
Ячмінь	6727
Гречка, просо; інші зернові культури	6939
Шоколад	645

Обсяг українського експорту до Росії у 2021 році становив 2705991 тис. дол. США, найбільша частка якого припадала на прокат та інші вироби зі сталі, корунд штучний, оксид і гідроксид алюмінію (табл. 4)²⁰.

Україна експортувала і низку інших товарних груп, зокрема глину, ліки, керамічну плитку, вироби з пластмаси, папір, паливні елементи для ядерних реакторів, обладнання та пристрої для розділення ізотопів, двигуни турбореактивні, насоси, вагони, машини та механічні пристрої спеціального призначення та інше.

Позитивно, що 9 квітня 2022 року Кабінет Міністрів України заборонив

²⁰ Державна митна служба України. Вказ. праця

«ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з Російської Федерації» (Постанова № 426 від 9 квітня 2022 р.).

Таблиця 4

Обсяг експорту окремих груп товарів з України до Росії 2021 р.

Найменування товару	Експорт, тис. дол. США
Морозиво та інші види харчового льоду	1444
Інші глини, крім глин 6806, муліт, землі	42903
Корунд штучний; оксид алюмінію; гідроксид алюмінію	625608
Хімічні радіоактивні елементи та ізотопи	44190
Лікарські засоби дозовані або фасовані для роздрібної торгівлі	11467
Вироби з пластмаси для транспортування та пакування товарів	60392
Папір, картон, вата, полотна з покриттям, просочені	28920
Плитки для підлоги, стін тощо, керамічні неглазуровані	46019
Прокат плоский з вуглецевої сталі гарячекатаний	371191
Плоский прокат з вуглецевої сталі, холоднокатаний	123927
Кутики, фасонні та спеціальні профілі з вуглецевої сталі	96238
Інші прутки та бруски, кутики, профілі з корозійностійкої сталі	51719
Прокат плоский з інших легованих сталей завширшки 600 мм або більше	145769
Арматура, кріплення, фурнітура, кронштейни, ролики з недорогоцінних металів	25152
Реактори ядерні; паливні елементи для ядерних реакторів; обладнання та пристрої для розділення ізотопів	12372
Двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни	28734
Насоси для рідини, механізми для підймання рідини	82623
Насоси повітряні або вакуумні, повітряні компресори та вентилятори; витяжні ковпаки чи шафи з вентилятором	36153
Обладнання промислове, лабораторне, для обробки матеріалів шляхом зміни температури	48809
Стани прокатні та валки до них	26030
Обладнання для роботи з камінням, рудами та ін. мінеральними матеріалами	39915
Машини та механічні пристрої спеціального призначення	44093
Вагони для перевезень вантажів по коліях, несамохідні	21152
Вироби для атракціонів, настільні або кімнатні ігри. Вироби для свят, карнавалів або інші вироби для розваг	4944

Отже, одним з напрямів посилення економіки України, що зазнала тяжких втрат внаслідок війни, є вдосконалення економічної політики держави стосовно орієнтації та структури імпортних і експортних операцій.

Україні потрібна економічна політика, яка спрямована на підвищення присутності вітчизняних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках

для забезпечення макроекономічної стабільності, досягнення продовольчої, енергетичної, інтелектуальної та інформаційної безпеки²¹

Однією із стратегій економічної політики держави для післявоєнної відбудови та інтенсивного розвитку економіки має бути стратегія імпортозаміщення через переорієнтацію та диверсифікацію виробництва. Така стратегія є сильним мотиватором для створення українського конкурентоспроможного продукту, модернізації та повної відбудови промислових підприємств завдяки стимулюванню інноваційної активності.

Успішна реалізація стратегії імпортозаміщення можлива за наявності сприятливих умов, створення яких має бути одним зі ключових завдань економічної політики держави.

Реалізація стратегії імпортозаміщення посилить економіку країни, адже забезпечить:

- розвиненість промислового виробництва на основі модернізації та суттєвого оновлення існуючих підприємств, побудови нових промислових підприємств для виконання стратегічних завдань обраної стратегії;

- зростання ВВП;

- високу якість та конкурентоспроможність продуктів;

- стабільний внутрішній ринок внаслідок зростання попиту на товари внутрішнього виробництва;

- економію значного обсягу валютних коштів;

- значний технічний і технологічний потенціал;

- високий рівень науково-технічного прогресу;

- розвиток інженерно-технічної освіти різних рівнів;

- підвищення рівня життя населення;

- зниження економічного, політичного, військового впливу зовнішнього середовища на державу;

- посилення незалежності країни;

- досягнення економічної та продовольчої безпеки країни.

²¹ Пугачевська К. С. Вказ. праця.

В Україні є необхідні умови для розвитку промисловості, зокрема база власної сировини, потужний науковий, інтелектуальний, кадровий потенціали.

Реалізація стратегії імпортозаміщення суттєво вплине на ринок праці, що особливо важливо у післявоєнний період, адже забезпечить:

- зростання кількості робочих місць і, відповідно, зростання зайнятості населення;
- зниження відтоку населення в інші країни.

Україні потрібно створювати і розвивати мережу високотехнологічних і наукоємних підприємств. Необхідно усвідомлювати, що «намагання держави створити умови для появи власних виробництв у високотехнологічній сфері не дискредитують іноземних виробників, а захищають національну економіку»²².

Розвиток високотехнологічних і наукоємних підприємств має бути спрямований на задоволення внутрішніх потреб споживачів та представлення їх продуктів на світових ринках.

Державна стратегія експортних операцій повинна передбачати вихід країни на світовий ринок з готовою продукцією, а не з сировиною. Експорт має посилювати економіку країни, ґрунтуватися на необхідності реалізації продукції, виробництво якої перевищує потреби населення. Як наслідок, ціни на неї у межах країни-виробника не повинні перевищувати її ціну на закордонному ринку.

В умовах війни та післявоєнний період відбудови України економічна політика держави стосовно експорту продовольчої сировини та продуктів потребує суттєвих змін. Безперечно, Україна може і має виходити на міжнародні ринки для розвитку власної економіки, але у той чи інший період часу потрібно переглядати на державному рівні структуру експорту-імпорту, зокрема для зміцнення продовольчої безпеки країни, забезпечення відповідності цін на продовольчі товари купівельній спроможності населення. Продовольча безпека посилює позиції країни, надає відповідний потенціал для протидії ворожим

²² Ващенко Т. В. Вказ. праця. С. 200–211.

силам, адже і в мирний час і в умовах можливої агресії додає впевненості і стабільності ситуації.

Ефективна економічна політика держави передбачає недопущення корупції та запровадження економічних механізмів боротьби з нею, а також розробку і реалізацію ефективної соціальної політики²³.

В умовах зростання активності цифровізації економічних процесів потрібно чітко усвідомлювати, що сила країни полягає в оптимальному поєднанні матеріального виробництва та ІТ-сфери. Виробництво матеріальної продукції для задоволення потреб людей і підприємств є базою стабільності і розвитку економіки. Сучасний стан ІТ-сфери повинен сприяти цьому процесу. Структурний перекис економіки у напрямі пріоритетного створення ІТ-суб'єктів може негативно впливати на формування економічної сили країни.

Економічна політика держави стосується визначення стратегії та стратегічних індикаторів для її реалізації, яку не можливо здійснити без участі суб'єктів господарювання.

Представимо економіку країни теоретико-множинною моделлю, що включає її ключові складові:

$$E = \langle S, D, G, V, R \rangle,$$

де S – множина суб'єктів господарювання; D – множина державних структур (суть їх політики); G – множина споживачів (населення та підприємства); V – множина відносин (постачальники, покупці); R – множина ресурсів для запровадження інновації на підприємстві.

Отже, основою економіки є суб'єкти господарювання, які розробляють власні стратегії відповідно до стратегічних індикаторів економічної політики держави. Успішність розробки і реалізації таких стратегій, за сприятливих умов в країні для бізнесу, залежить від персоналу суб'єктів господарювання, його відношення до виконання своїх завдань та суб'єкта в цілому. Основою, яка може забезпечити йому високу результативність діяльності, є корпоративний патріотизм працівників.

²³ Іванов С. В. Вказ. Праця. С. 75–89.

Корпоративний патріотизм – відданість працівників корпоративним цінностям суб'єкта господарювання, відповідальність за його нинішній стан діяльності та майбутнє, відчуття причетності до досягнень та невдач. Відданість – глибинне сприйняття цінностей суб'єкта господарювання, стійке переконання щодо неможливості зрадити його інтереси, не зрадивши власним.

У будь-які часи, особливо в умовах війни та післявоєнної відбудови економіки, суб'єктам господарювання важливо:

- формувати корпоративну культуру, яка б забезпечила розвиток патріотизму;
- здійснювати набір персоналу, враховуючи сприйняття кандидатом корпоративних цінностей;
- проводити моніторинг щодо рівня патріотизму, з'ясовувати причини його зниження для проведення корегувальних заходів.

Сильний корпоративний патріотизм наявний у персоналу тоді, коли корпоративна культура формується на взаємодовірі та взаємопідтримці керівництва і працівників. Основою їх є справедливість процесів, що відбуваються в межах суб'єкта господарювання.

Висновки. Україна повинна мати сильну економіку для зміцнення своєї незалежності. Розвиток економіки забезпечить формування потужного військового потенціалу для високої обороноздатності країни завдяки максимальному фінансуванню військових потреб, а також економічну незалежність і сильні конкурентні позиції України у світі, добробут населення. Політика держави стосовно структури експорту-імпорту висвітила недоліки стратегічного управління економікою, які послабили її позиції у світовій економіці, зокрема під час війни.

Одним із напрямів відбудови і посилення економіки України, що зазнала тяжких втрат внаслідок війни, є зміна економічної політики держави щодо розвитку промисловості, імпортних і експортних операцій. Однією з її стратегій має бути стратегія імпортозаміщення через переорієнтацію та диверсифікацію виробництва з одночасною підтримкою українських виробників для формування

експортного потенціалу. Її реалізація забезпечить посилення промисловості, збільшення присутності вітчизняних виробників, досягнення продовольчої, енергетичної, інтелектуальної безпеки. Стратегія експортних операцій повинна передбачати вихід на світовий ринок з готовою продукцією, а не з сировиною. Україна має відновити та розвивати високотехнологічні і наукоємні підприємства, оптимально поєднувати матеріальне виробництво та ІТ-сферу.

Реалізація стратегій економічної політики держави здійснюється завдяки діяльності суб'єктів господарювання, а саме їх персоналу, головною рисою якого має бути корпоративний патріотизм. Якщо кожен працівник на своєму робочому місці працює, керуючись відчуттям патріотизму, то суб'єкт господарювання працює ефективно і отримує бажані результати для реалізації своєї стратегії. Відповідно, всі вони разом забезпечать реалізацію стратегій економічної політики держави щодо відбудови та розвитку економіки України.